

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Fremmede kroppe: En undersøgelse af kroppens rolle som social klassificeringskategori belyst gennem litterære og videnskabelige tekster fra det 20. århundrede

Hansen, S.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hansen, S. (2013). Fremmede kroppe: En undersøgelse af kroppens rolle som social klassificeringskategori belyst gennem litterære og videnskabelige tekster fra det 20. århundrede

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

6. Urdansk autenticitet

Som overskriften indikerer, vil de nedenstående historiske kilder illustrere en forventning om, at det iblandt datidens bondesamfund var muligt at kortlægge en autentisk og oprindelig dansk urbefolkning. Således forventedes det, at denne befolkningsgruppe rummede en essentiel kerne af det oprindelige og særligt danske, som kom til udtryk i et sæt fysiske karakteristika. Eksemplificeret ved antropologen Hans Peter Steensby (1875-1920) og forfatteren Thorkild Gravlund (1879-1939), vil det vises hvorledes dette forventede sammenfald mellem kropsudformning og bondesamfund, lod sig afspejle i fremstillinger af det danske og det fremmede. Selvom Steensby og Gravlund grundlæggende havde forskellige hensigter med deres fremstillinger af den danske urbefolkning, fremstår der en vis konsensus i deres indfaldsvinkel til og beskrivelser af hvad der var dansk og ikke-dansk. Det vil sige, at hvad enten der var tale om en videnskabelig undersøgelse af den danske befolkning eller folkloristiske beskrivelser, blev slutresultatet en bekræftelse af de nationale idealbilleders berettigelse.

6.1. Antropologiske betragtninger over det danske folks udvikling

I kraft af sin position som professor i geografi havde H. P. Steensby fået plads i "Den antropologiske komité", som i 1904 blev oprettet af generallæge Hieronymus Laub, professor Harald Westergaard og politilæge Søren Hansen. Med statslig finansiering fungerede komitéen frem til 1938, hvor den blev institutionaliseret med oprettelsen af instituttet for arvebiologi og eugenik på Københavns Universitet.¹ Af de indledende bemærkninger til komitéens første publikation fremgik det, at komitéens overordnede formål var; "at tilvejebringe hidtil savnede Kendskab til vort Folks Legemsbygning og øvrige fysiske Forhold ved Masseundersøgelse".²

Med dette udgangspunkt skulle der gøres rede for de sociale vilkårs indflydelse på befolkningens levetilstand og legemsbygning. Raceejendommeligheder blev i den sammenhæng sat i forbindelse med hygiejniske og økonomiske forhold, hvorved komiteen mente at have sat sig ud over det, der blev betegnet som den rendyrkede raceantropologi. Ifølge komiteen var der hverken noget nyt eller revolutionerende ved disse undersøgelser,

---

¹ Jf. Lene Koch, *Racehygiejne i Danmark 1920-56*, (København: Gyldendal, 1996), s. 134.

² Jf. Hieronymus Laub, Harald Westergaard & Søren Hansen, "Indledende Bemærkninger", in *Meddelelser om Danmarks Antropologi*, bd. 1, red. Hieronymus Laub, Harald Westergaard & Søren Hansen, (København: G. E. C. Gads Forlag, 1907-1911), s. 3.

idet tilsvarende undersøgelser var blevet foretaget i Sverige og Norge. Til gengæld havde resultaterne herfra understreget nødvendigheden af et dansk initiativ på området. Trods intentionerne om at lægge vægt på de sociale aspekter spillede racespørgsmålet dog alligevel en altafgørende rolle, idet komitéen fastslog, at den eksisterende viden om den fysiske udformning og raceforholdene i den danske befolkning var mangelfuld. Derfor anså komitéen det for nødvendigt at få den danske befolknings fysiske forhold undersøgt og belyst gennem målinger af befolkningens højde samt undersøgelser af hovedform, hår- og øjenfarve.

Af de indledende bemærkninger fremgik det ligeledes, hvor i landet målingerne skulle foretages. Komitéens medlemmer skulle nemlig: "beregne saadanne Egne af Landet, hvor det kunne antages, at Befolkningen endnu var forholdsvis lidt berørt af den i den sidste Menneskealder foregaaende livligere Omflytning."³ Sådanne egne af landet var for eksempel Øland og Gjøel sogne i Vendsyssel, Skals og Laastrup sogne mellem Nibe og Viborg, Skamby sogn på Nordfyn, Anholt samt Aadum og Stauning sogne i Vestjylland. Alle afsides egne, hvor det kunne forventes, at den teknologiske udvikling, migration og modernitet endnu ikke havde sat sit præg på befolkningen. At man i disse afsondrede sogne forventede at finde efterkommere af den oprindelige danske urbefolkning, nævnes dog på intet tidspunkt eksplicit. Men netop fraværet af en sådan eksplicitering vidner om, hvor indforstået og selvfølgelig den forventning var for H. P. Steensby, da han i 1907 skrev artiklen "Foreløbige betragtninger over Danmarks raceantropologi".

6.2. Anholtformen

Oprindeligt beskæftigede H. P. Steensby sig primært med undersøgelser af de eskimoiske folk,⁴ og det var som sådan et noget uvant undersøgelsesfelt han gav sig i kast med, da han gik i gang med undersøgelser af befolkningen i Skamby, Stavning og Aadum sogn samt på Anholt. Det afholdt ham imidlertid ikke fra at give sin videnskabelige vurdering af den danske races udvikling i artiklen. Herom slog Steensby indledningsvis fast, at det ikke var muligt at tale om rene racer, eftersom alle racer på et eller andet tidspunkt var blevet blandet med andre og derfor måtte betragtes som bastardiserede. Omvendt var det ikke ensbetydende med, at en race var undefinerbar. Således definerede han en race som en organisk helhed, hvori egenskaber, der var nedarvet og overført fra generation til generation, havde frembragt en helhedstype, som kunne kaldes en race. Til at fastslå om en helhedstype var en race,

---

³ Ibid., s. 5-11.

⁴ Jf. Ole Høiris, (1986), s. 83-87.

anså han kraniologien, altså sammenligninger mellem målinger af samtidige menneskers kranier og målinger på skeletfund, som en vigtig videnskabelig metode til at fastslå eksistensen af en decideret race. Imidlertid var det stadig svært at definere en helhedstype præcist, da der kunne forekomme variationer, uden at det ændrede ved det samlede billede af typen. Sådanne variationer indenfor en helhedstype kunne, ifølge Steensby, findes blandt de afrikanske befolkningsgrupper, men eftersom de alle havde mørk hudfarve, smalt kranium og uldagtigt hår kunne en enkelt afrikaner ikke desto mindre gøres til repræsentant for helhedstypen.⁵

I forbindelse med at påvise eksistensen af en helhedstype og race påpegede han faren ved at drage for mange og forhastede konklusioner på baggrund af iagttagelser af enkelte karaktertræk. Ud fra forskellige teorier om racebestemmelse baseret på kraniologiske målinger, gav han således eksempler på, hvordan resultater kunne fejlfortolkes, hvis ikke der blev taget højde for, at helhedstyperne havde gennemgået en bastardisering. Ingen racer kunne jo som nævnt siges at være rene helhedstyper, men ikke desto mindre antog han, at hvis:

[...] der [er] en Egn, hvor en enkelt Racetype paa Grund af Egnens afsides Beliggenhed eller af andre Aarsager har spillet en fremherskende numerisk Rolle i Blandingen, har man Lov at vente, at denne Type endnu ret tydeligt kan spores i den pågældende Egn. [...] ogsaa indenfor vort i geografisk Henseende saa stærkt splittede Fædrelands Omraade.⁶

Med den antagelse som indfaldsvinkel kom Steensby ind på den danske race. Ifølge Steensby var hans samtids danskere intet mindre end en direkte afstamning af befolkningen fra jernalderen. Trods alle hans overvejelser og forbehold omkring bastardisering, mente han, at den danske race var så ren som en race kunne blive. Formodningen baserede han på Danmarks nordlige beliggenhed, som efter hans overbevisning betød, at der ikke kunne være sket nogen racetilførsel siden engang i stenalderen. Det ville sige, at den danske race ganske vist var en blandingsrace, men eftersom den ikke var blevet blandet de sidste små 3000 år, måtte det med en vis rimelighed kunne forventes, at de danske kranier afspejlede en vis renhed i form af ensartethed. Formodningen fandt han, uden dog at angive nogen nærmere årsagssammenhæng, yderligere understøttet af, at danskerne altid havde tilhørt den etnografiske kulturform, han kaldte de højere agerbrugeres gruppe. Kraniologien, den

---

⁵ H. P. Steensby, "Foreløbige Betragtninger over Danmarks Raceantropologi", in red. Hieronymus Laub, Harald Westergaard & Søren Hansen, (1907-1911), s. 88.

⁶ Ibid., s. 94.

geografiske beliggenhed og den etnografiske kulturform udgjorde tilsammen således argumentationen for hans antagelse om, at det danske folk kunne betragtes som en både ren og højtudviklet race.

På den baggrund skulle det også være muligt at identificere den danske blandingsrace. Hertil tog Steensby udgangspunkt i den amerikanske antropolog William Z. Ripleys (1867- 1941) skematiske oversigt over de europæiske racer fra 1899. Ripleys oversigt, hvis anvendelighed Steensby nærrede fuld tiltro til, var baseret på en række idealbilleder over Europas forskellige mennesketyper. I tillid til skemaet var Steensbys tese, at der blandt befolkningen i de forholdsvist uberørte egne af Danmark ville kunne forefindes en langt overvejende del af den mennesketype, der svarede til Ripleys beskrivelse af den nordiske race. Ifølge den beskrivelse var racen kendetegnene ved et langt hoved og ansigt, meget lyst hår, blå øjne, høj legemsbygning samt en smal og til tider krum næse.⁷

Med Ripleys skema som det teoretiske udgangspunkt undersøgte Steensby befolkningen i Skamby sogn på Nordfyn med en forventning om at finde to grupper af individer, der matchede Ripleys to urtyper - den nordiske og den alpine type. "Men hvor skuffet og forbavset blev jeg ikke, da jeg blandt de 500 Fynboer i Skamby Sogn [...] fandt helt andre Forhold"⁸, skrev Steensby, da hans målingsresultater ikke umiddelbart stemte overens med Ripleys skema. I håb om på den ene eller anden måde at benytte sig af Ripleys skema, lavede han derfor sin egen opdeling af sognets befolkning i kategorierne rigsfødte, sognefødte og provinsfødte – en kategorisering han mente rummede en udtalt sandhed. De rigsfødte bestod af embedsmænd, læger og dyrlæger, altså det øvre borgerskab, som ifølge Steensby, i kraft af deres uddannelse kunne bosætte sig hvor som helst i landet, uden at deres tilstedeværelse ville have negative konsekvenser for de enkelte lokalsamfund. I Skamby sogn var denne gruppe dog så lille, at han ikke mente den udgjorde nogen enhed i retning af præg eller oprindelse.

Det gjorde derimod kategorien af provinsfødte, som bestod af tilflyttere, håndværkere, handlende og andre som ikke havde haft flere generationers tilknytning til egnen. I denne gruppe observerede Steensby flere mørkøjede end hos de sognefødte, ligesom han: "skimtede Racepsykologiske Momenter i de mørke Elementers større Bevægelighed, Livlighed og Hurtighed til at øjne og gribe Chancen for en Eksistens."⁹ Citatet rummer en bemærkelsesværdig retorisk glidning, idet de mørklødede blev til "elementer", som senere i

---

⁷ Ibid., s. 119.

⁸ Ibid., s. 121.

⁹ Ibid., s. 123.

hans fremstilling kom til at fremstå som parasitter, der hæmmede den oprindelige sognefødte befolknings udvikling. I refleksionerne over sine iagttagelser overvejede Steensby således om befolkningen i Skamby sogn var et eksempel på en formørkning af nationen, som svenske og norske antropologer mente at havde påvist i deres respektive lande.¹⁰ I det perspektiv var de provinsfødte, mørklødede, udefrakommende, med andre ord elementer som formørkede nationen og skulle derfor ikke betragtes som mennesker med samme racemæssige renhedsniveau som de sognefødte.

De sognefødte var repræsentanterne for den oprindelige kulturform agerbruget og altså bondebefolkningen. Heriblandt forventede Steensby at finde eksempler på individer, der svarede til Ripleys lyse nordisk urtype. Blandt disse lykkedes det ham da også at finde en vis ensartethed, men den stemte stadig ikke overens med skemaet, hvorfor han til sin overraskelse måtte erkende, at Ripleys skema i praksis var ubrugeligt. Det er her værd at hæfte sig ved den sociale kategorisering og hierarkisering Steensby foretog mellem sogne- og provinsfødte. Trækkes der en parallel til Høffdings førnævnte beskrivelse af arternes geografiske udbredelse, så var de provinsfødte såvel som tilflytterne de små laverestående væsner, der drev omkring for, med Steensbys ord, "at slå sig ned, hvor de øjnede chancen for eksistens." Omvendt var de sognefødte, de jordbundne bønder, der holdt fast i agerbruget og dermed også det oprindelige folks levevis.

På den måde korresponderede Steensbys forventninger om at finde den oprindelige befolkning blandt bondebefolkningen ganske fint med den nationale identitets idealiserede billeder af bonden og bondesamfundet. Set i det lys kan hans bearbejdning af undersøgelserne fra Skamby sogn betragtes som et forsøg på at projicere de nationale idealbilleder over på bønderne i Skamby, som han formodede repræsenterede den oprindelige danske befolkning. Gennem denne optik blev de udefrakommende mennesker fremstillet som de truende, mørke og formørkende elementer, der ved deres blotte tilstedeværelse ville få mørket til at sænke sig over det uspolerede, lyse, rene og oprindelige danske bondefolk. Desværre for Steensby væltede kroppens essentialisme så at sige hans idealbillede af hvordan den oprindelige befolkning så ud, i og med landbefolkningens egenkroppe ikke svarede til de forestillinger, hvori de blev søgt indpasset.

De overraskende resultater fra Skamby tog Steensby da også til efterretning, og de fik ham til at "Tvivl[e] om Muligheden for at finde gode biologiske Typer i vort Folk..."¹¹ Men midt i al fortvivlelsen opfordrede kollegaer ham til at søge efter den oprindelig danske race

---

¹⁰ Ibid., s.108.

¹¹ Ibid., s. 125.

andetsteds – på øen Anholt. Forslaget vakte Steensby interesse og i sine overvejelser kom han frem til flere faktorer, der gjorde øen interessant. Eksempelvis var beboerne på Anholt primært landbrugere og jordbesiddere, i modsætning til beboerne på andre småøer, som for eksempel Læsø og Fanø, hvor befolkningen hovedsageligt var beskæftiget i søfarten. Desuden var øen Danmarks mest isolerede egn gennem tiderne, og derfor skulle “dens Befolkning opfattes som saa ublandet, som man nu kan vente at træffe det i Skandinavien.”¹²

På Anholt målte Steensby 75 indfødte, som alle kunne fortælle deres familiehistorie tilbage til deres fjerde slægtled. Her ud af fremgik det, at mindre end et halvt dusin fremmede havde giftet sig ind i øens befolkning. Der var altså tale om et stærkt begrænset omfang af udefrakommende blodblanding og denne ringe grad af bastardisering kunne også aflæses i hans målinger. For selv om der blandt de indfødte anholtere var tale om sammensatte raceelementer, afspejlede de samtidig så mange legemlige og i særdeleshed kranilogiske fællestræk;

af en Art, som man efter den gængse Opfattelse ikke skulde vente at træffe, og af en Finhed og harmonisk Ensartethed, der kunne synes at tyde paa, at man ikke stod langt fra en biologisk Urtype.¹³

Denne urtype, som han mente afspejlede en rest af Danmarks urbefolkning, kaldte han meget nærliggende Anholtformen. Urbefolkningen havde af oprindelse haft mørkere hår, øjne og hud. Men, i modsætning til de mørke elementer i Skamby sogn, mente han at Anholts urbefolkning gennemgik en gradvis afmørkning, som til sidst ville ende i en formtype svarende til Ripleys beskrivelse af den nordiske race.

De positive resultater vækkede Steensbys erindringer fra en botanisk ekskursion til Vestjylland, hvor han på en afsides hede mindedes at have set “skikkelser der mindede om anholterne”. Da Den antropologiske komité's formand, Søren Hansen, efter en rejse i Vestjylland kunne berette om lignende typer på egnen omkring Ølgod, anså Steensby det for sandsynligt, at Anholtformen og afmørkningsprocessen også kunne forefindes andre steder i landet. Med disse iagttagelser og erindringer i bagagen drog Steensby i sommeren 1906 til Vestjylland, nærmere bestemt til Aadum og Stavning sogn i Ringkøbing amt. Desværre kom han midt i høsttiden, hvor størstedelen af sognenes beboere var i marken, og han havde derfor vanskeligt ved at foretage de nødvendige målinger. I mangel på målinger støttede han sig i stedet til sognepræsten i Stavning sogn, som kunne fortælle, at der tidligere havde

---

¹² Ibid., s. 125.

¹³ Ibid., s. 127.

været en markant forskel på befolkningen i øst- og vestsognet. Således havde befolkningen i Stavnings østsogn, ifølge sognepræsten, været af en noget lysere og mere uensartet karakter, mens de i vestsognet havde været af højere, kraftigere, mørkere og mere ensartet karakter. Trods høsttiden fik Steensby studeret og målt 50 voksne i sognet, men resultaterne viste ingen nævneværdig forskel mellem de to sognes befolkninger til at de kunne understøtte præstens beretning. Omvendt ville Steensby ikke afvise, at vestsognet, som det mest afsondrede af de to områder, måske 50 år tidligere havde gennemgået samme gradvise afmørkning, som han mente foregik på Anholt. En sådan afmørkning anså Steensby for at være en vigtig pendant til den formørkning, der muligvis fandt sted i blandede distrikter som for eksempel Skamby sogn.

På grundlag af resultaterne og beretningerne fra Anholt og Vestjylland mente Steensby, at der også i Vestjylland var dele af befolkningen, som kunne indplaceres under kategorien Anholtformen. Selvom hans undersøgelser af befolkningen i Aadum sogn havde vist en noget lysere befolkningsgruppe, fandt han den stadig sammenlignelig med befolkningen på Anholt. Mellem de to steders befolkning var der nemlig en række anatomiske sammenfald, som, ifølge Steensby, karakteriserede den biologiske urtypes mest udprægede træk i legemsbygningen. De karakteristiske træk var en høj, slank og rank vækst; en pande, der gik jævnt over issen; indtrykt næserod samt en lang, smal og krum næse med noget hængende tip. Kindbenene blev betegnet som "ikke specielt brede", men de trådte kraftigt frem i forhold til underkæben. I profil dannede ansigtslinjen en udadgående bue, som han betegnede som "temmelig langagtig". Ligeledes trådte hjernebassens cirkulære afgrænsning tydeligt frem i såvel profilen som set bagfra.

I denne beskrivelse af urtypen så Steensby altså bort fra de divergerende øjen- og hårfarve kombinationer, og lagde i stedet vægt på urtypens anatomiske og kraniologiske karakterer. Mennesker der afveg fra denne kropsbeskrivelse, måtte derfor enten være et blandingsprodukt mellem forskellige typer eller være af ikke-dansk oprindelse. Desværre kom Steensby ikke nærmere ind på de specifikke kriterier for at kalde en befolkning for blandet, og han gav derfor ikke et klart svar på, hvorvidt der var tale om blanding ved krydsninger på tværs af sognene eller ved blanding med andre racer. Det var med andre ord ikke klart ved hvilke "blandings forhold" formørkelsen ville indtræde. Trods uklarheden må det ud fra Steensbys konklusioner antages, at en blanding mellem sognefødte og udefrakommende under alle omstændigheder ville føre til formørkelse af den oprindelige befolkning.

Som afslutning på sine feltstudier konkluderede han, at der, trods mangfoldighederne blandt de sognefødte og anholterne, fremstod en "Konformitet, der neppe kan forklares på anden Måde end ved, at en biologisk Type foreligger."¹⁴ Denne type, som han på baggrund af Ripleys skema betegnede som den nordiske type, var som nævnt ikke den eneste type mennesker i Danmark, idet han havde iagttaget flere mennesker, der svarede til Ripleys beskrivelse af den alpine race. Dette skulle dog på ingen måde ses som ensbetydende med, at den oprindelige befolkning var af den alpine race. Ifølge Steensby var den alpine races tilstedeværelse enten forårsaget af, at racen langsomt og over tid havde spredt sig til Danmark, eller at der på et tidspunkt havde været tale om en decideret indvandring. Uanset hvordan den var havnet i landet, kunne den dog ikke betragtes som den oprindelige race.

6.3. Cro magnon-mand eller neandertaler?

Når den alpine mennesketype nemt kunne forveksles med en dansk urtype skyldes det, at den havde samme Cro magnon-agtige kranieform som karakteriserede den nordiske type. Imidlertid udgjorde hverken den alpine eller Cro magnon-typen del af den danske urbefolkning. Årsagen til denne forveksling fandt Steensby i eksistensen af to forskellige Cro magnon-hovedformer; den sydvesteuropæiske, som var kendetegnet ved det mørke hår og de mørke øjne, samt den nordeuropæiske, som på uforklarlig vis var lysere. Steensby forsøgte på ingen måde at negligere Cro magnon-typernes tilstedeværelse i Danmark, men understregede blot, at den lyse udgave var den mest forekommende. De eksempler på, hvad han kaldte, de meget mørke Cro magnon-individer, var som oftest fremmede og primært at finde i København og større byer.¹⁵

Disse mørke elementer skulle derfor ikke betragtes som slægtninge af det danske urfolk, som måtte befinde sig i en afmørkningsproces. Iagttagelserne blandt befolkningen i Skamby sogn, hindrede dermed ikke Steensby i at gøre de mørke elementer til et særligt byfænomen. Hermed forblev landbefolkningen en afart af det rene og næsten ubastardiserede, oprindelige folk, der, hvis det fik lov til at passe sig selv, ville gennemgå en gradvis afmørkning. Helt i overensstemmelse med de nationale idealbilleder, kom bondesamfundet og bondebefolkningen til at fremstå som repræsentanter for den autentiske, lyse og rene danske urbefolkning, mens byen blev arnested for det farlige, det beskidte, undergravende og formørkende.

---

¹⁴ Ibid., s. 133.

¹⁵ Ibid., s. 132.

At Steensbys forestillinger om forskellen mellem land og bybefolkningen på ingen måde var enestående, ses blandt andet i komiteformand Søren Hansens senere foretagne undersøgelser og sammenligninger af højde, øjne- og hårfarve mellem børnene på landet og i byen. Ud fra sine undersøgelser fandt Søren Hansen en sammenhæng mellem øjen- og hårfarve og legemshøjden, idet mørke individer viste sig at være lave, mens høje individer som oftest var lyse. Mens disse resultater faldt helt i tråd med hans forventninger, overraskede det ham til gengæld, at børnene i byerne gennemgående var højere og lysere end på landet. Forklaringen på dette noget uventede resultat fandt han i landbrugtes begyndende industrialisering, som ifølge komiteformanden havde overflødiggjort de lyse, store og stærke typer og herved tvunget dem til at søge arbejde i byen.¹⁶ Den teknologiske udvikling havde som en udefrakommende indblanding i bondesamfundets udvikling således fået presset den oprindelige bonde fra landet og ind til byen.

På baggrund af resultaterne opfordrede Søren Hansen til forsigtighed omkring udtalelser vedrørende raceforhold. Men eftersom disse undersøgelser blev foretaget og publiceret efter Steensbys artikel, kunne Steensby af gode grunde ikke følge komitéformandens advarsel, og han afholdt sig da heller ikke fra at udtale sig om den danske race. I den sammenhæng antog Steensby, at det oprindelige danske folk adskilte sig fra de øvrige europæiske folk, som han mente var afstamninger fra Cro magnon-typen. Ganske vist havde den danske urtype rødder i en fælles europæisk mennesketype, men efter Steensbys opfattelse skulle Anholtformens rødder findes længere tilbage end Cro magnon-typen – det ville sige blandt neandertalerne.

Steensby var klar over de negative og dyriske associationer, der var forbundet med betegnelsen neandertaler. Heroverfor slog Steensby til lyd for, at der ikke var noget argument, som talte imod neandertalerne og deres efterkommeres naturlige anlæg og intelligens. Af samme årsag skulle neandertaleren ikke betragtes som et halvt dyr, men derimod som et menneske. Ydermere havde neandertalerne gennem generationer kæmpet og overlevet ugunstige naturforhold og et barskt klima, hvilket for Steensby vidnede om en mennesketype, der havde været i besiddelse af en vis "legemlig Kraft, Viljestyrke og en Karakters alvorfuldhed". På det grundlag lød Steensbys racepsykologiske konklusioner, at neandertalernes efterkommere var i besiddelse af en selvbeherskelse og et herskeranlæg, som gjorde dem til det smukkeste og åndeligt bedst udstyrede menneskeelement i Europa.¹⁷

---

¹⁶ Søren Hansen, "Haarets og Øjenenes Farve hos Danmarks bybefolkning", in *Meddelelser om Danmarks Antropologi*, bd. 2, red. Hieronymus Laub, Harald Westergaard & Søren Hansen, (København: G. E. C. Gads Forlag 1920-1928), s. 380-383.

¹⁷ H. P. Steensby, (1907-1911), s. 146.

Som neandertaloid var det danske urfolk altså det smukkeste, klogeste og fra naturens hånd den bedste mennesketype, og dermed de øvrige europæiske folk overlegne.

De idealiserede nationale forestillinger om bondesamfundet udgjorde sammen med modsætningsforholdet mellem det oprindelige danske urfolk overfor de udefrakommende elementer på den måde en så central del af selve udgangspunktet for Steensbys videnskabelige undersøgelser, at de i sidste instans blev tillagt en videnskabelig sandhedsværdi. Denne projicering af de nationale idealbilleder blev endvidere gentaget i hans fremstilling af forholdet mellem land og by. Heri understregede han, at indvandrerne hovedsageligt først slog sig ned i byen, for derefter at sprede sig ud over det ganske land. Igen var det byen, der tiltrak sig fremmedhed og urenhed, som så siden udgjorde en trussel mod den oprindelige bondebefolkning. For efterhånden som de indvandrede elementer ville sprede sig til landet og blande sig med det oprindelige folk, ville det oprindelige folks afmærkning og udvikling mod det lyse standse og i stedet vende udviklingen til en formørkning af nationen.

Det bemærkelsesværdige ved Steensbys artikel er, at hans feltstudier i flere tilfælde mere afkræftede end bekræftede hans konklusioner. Ligeledes bemærkelsesværdigt er det, at resultaterne hverken blev forsøgt skjult, eller fik ham til at ændre sine antagelser om forbindelsen mellem bondesamfundet og en særlig dansk kropsudformning. Dette vidner ikke nødvendigvis om, at han var glødende nationalist, men siger nærmere noget om den tillid og overbevisning til de nationalvidenskabelige parametre og forestillinger, som Steensby baserede sine undersøgelser på. Hertil kan det selvfølgelig også påpeges, at hans fortolkningsmuligheder var begrænset til enten at bekræfte forestillingerne eller at tale imod deres paradigmatisk status. Eftersom han valgte førstnævnte mulighed blev Steensbys undersøgelser af det danske urfolk dermed både en videnskabelig bekræftelse af de nationale idealbilleder såvel som af de videnskabelige parametre han benyttede.

Således understøttede han forestillingen om de autentiske danskere som værende høje, lyse og blåøjede, ligesom agerbruget havde givet dem den tætte tilknytning til jord og herved formet urfolkets karakter. Som det i det følgende vil blive belyst fremsagde, forfatteren og folkloristen Thorkild Gravlund en tilsvarende identifikation af det danske og det fremmede – om end det var fra en anden udgangsposition.

6.4. Thorkild Gravlund – Folkekarakter og kulturkrig

Mens Steensby var fokuseret på det danske folks anatomiske udvikling var Thorkild Gravlunds forfatterskab primært præget af hans interesse for den åndelige dimension i form af den danske folkekarakter. Ligeledes tog Steensby udgangspunkt i den moderne videnskab til at beskrive og indkredse det danske urfolk, hvorimod Gravlund var drevet af en glødende nationalisme, antimaterialisme og misbilligelse af den moderne teknologiske udvikling.¹⁸ Trods deres forskellige udgangspositioner var der en udbredt grad af komplementaritet mellem Gravlunds søgen efter folkekarakteren og Steensbys søgen efter urfolket. Eksempelvis var også Gravlund overbevist om, at det oprindelige danske folk og karakter skulle findes i afsides og uberørte bondesamfund, ligesom hans fremstillinger af modsætningerne mellem det danske og det fremmede havde flere sammenfald med Steensbys ditto. Man kan således sige, at Gravlund gav Steensbys urtypiske danske krop et åndeligt indhold i form af en særlig dansk folkekarakter.

For Gravlund var den moderne udvikling slet og ret en trussel mod den danske folkekarakter, som var en autentisk og essentiel karakter funderet på individets tilknytning til ophav, sted og erhverv. Med den udgangsposition gjorde han sig i såvel skønlitterære romaner, folkloristiske værker som avisartikler til talsmand for en afgrænsning af den danske race og en beskyttelse af det bondesamfund, som han anså for at være en hjørnesten i den danske nationale folkekarakter. I sin eftertid har Gravlunds tanker om det folkelige og det nationale været inspirationskilde for så kendte forfattere som Martin A. Hansen (1909-1955) og Ebbe Kløvedal Reich (1940-2005) ligesom han udgør en del af det ideologiske fundament for nationale konservative bevægelser som Nomos.¹⁹

6.5. Folkekarakteren

“Ud fra Stedhu dannes Folkekarakteren”, er en sentens der umiddelbart sammenfatter Gravlunds opfattelse af, hvad der dannede den danske folkekarakter. Hermed mente han, at den enkelte hjemstavns geografiske, klimatiske og topografiske forhold havde en afgørende indflydelse på beboernes karakter. Et forhold som endvidere bevirkede, at mennesker ikke var egnet til at bo andre steder end i deres hjemstavn.²⁰ Som citatet antyder, var

---

¹⁸ Jf. Cai M. Woel, *Thorkild Gravlund - Arbejder og indsats*, (København: Woels Forlag, 1927), s. 5-15.

¹⁹ Se <http://www.nomos-dk.dk/>, lokaliseret 25.11.2010

²⁰ Thorkild Gravlund, *Dansk Folkekarakter*, (København: Nordisk Forlag, 1919), s. 9.

folkekarakteren et stedligt betinget begreb, hvor han i stil med Montesquieu, forbandt folkekarakteren til de rammer stedet og hjemstavnen udstak. I den sammenhæng betragtede han Danmark som et rige bestående af forskelligartede landskaber, der i kraft af deres naturbestemte forskelligheder dannede naturlige stedgrænser.²¹ Dette gav mennesket en særlig forbindelse til dets hjemstavn, som i Gravlunds optik dannede selve livsgrundlaget for et folk og var altafgørende for dets karakter. Ud fra det ræsonnement var forskellige steder lig med forskellige hjemstavn, hvilket igen var lig med forskellige karakterer. På den måde formede de enkelte lokalområders landskaber i kraft af deres forskelligheder således forskellige danske typer.

Forholdet mellem mennesker og steder uddybede han i *Dansk Folkekarakter* fra 1919, hvori han redegjorde for, hvordan det danske rige var sammensat af sjællændere, jyder, fynboer, lollændere, falstringer – alle typer med hver deres særlige egns karakterer. At tilhøre en type beskrev Gravlund som en ø-følelse, som både var en unik egns- og hjemstavns karakter, samtidig med den også gav "sjælsgrund" for en dansk folkekarakter. I forlængelse heraf karakteriserede han den danske folkekarakter som en evig spænding mellem indre modsætninger, hvilket han tydeligst så udfoldet i forholdet mellem jysk og sjællandsk. Når disse modsætninger alligevel udgjorde en enhed skyldes det netop, at ø-følelsen frembragte den særlige danske sjælsgrund i: "Samspillet mellem Typerne, i Ævnen til at kunne finde Vej og Kending blandt Rigets Folk. Det kan de som hører hjemme i Landet, og kun deres Kultur har Grokraft i sig her."²²

Det vil sige, at Gravlund antog diversitet mellem de danske typer som ganske naturligt. I modsætning til Steensby forventede Gravlund altså ikke at finde samme homogenitet blandt landbefolkningen, eftersom han antog, at enhver sognebefolkning i sig selv udgjorde et folk med dets eget særpræg. Som han selv formulerede det, var forskellighederne dog ikke større, end at "der bag det små lå det store", hvormed han mente, at der bag eller under lokalområders små særpræg herskede en bred, fælles folkevilje. Folkeviljen var i lighed med sjælsgrunden en dybtliggende, stiltiende, upersonlig vilje til sammenhold blandt almuebefolkningen, og den var ifølge Gravlund en oprindelig dansk vilje. Sammen med almuens jævnhed, nøjsomhed og foretagsomhed udgjorde folkeviljen de overordnede karakteristiske kendetegn for den danske folkekarakter, som han i et overordnet begreb omtalte som "Bondeslid". Bondeslidet var almuens fælles nedarvede erfaringer og

---

²¹ Jf. Thorkild Borup Jensen, (1992), s. 212.

²² Thorkild Gravlund, (1919), s. 374.

egenskaber, som havde givet ”kending blandt Rigets Folk” og på den måde samlede mangfoldighederne sig i en helhed.²³

I den sammenhæng er det værd at bemærke, at det danske riges grænser på ingen måde var identiske med nationalstatens grænser. Set ud fra Gravlunds perspektiv var nationalstaten en konstruktion og et udslag af modernitet, som baserede nationalfølelsen og nationalismen på et helt andet grundlag end det han forbandt med det danske. Altafgørende for disse var ifølge Gravlund deres tilknytning til jorden, der betød, at de tilførte den danske folkekarakter den essentialisme og autenticitet, som de moderne konstruktioner var foruden.

På den baggrund antog Gravlund eksempelvis Sydslesvig som en indiskutabel del af det danske rige, eftersom riget, inklusiv de tyske hertugdømmer, havde udgjort et nationalt hele længe før nationalstatens dannelse. I lighed med Steensby fandt Gravlund belæg for denne antagelse i forhistorien. Således mente han, at fundamentet for det danske rige og dets folks karakter var blevet lagt tilbage i oldtidens folkevandringsperiode, hvor det danske folk havde formået at afholde de sydfrakommende folkemasser i at slå sig ned indenfor rigets grænser. Under presset sydfra, havde nordboen vist sig tæt knyttet til jorden, hvilket havde gjort ham mere hjemfast og stærkere end andre folketyper.²⁴

Ligesom Steensby fremstillede også Gravlund det danske folk ud fra en nord-syd dikotomi. En dikotomi hvori dansken blev den viljestærke nordbo, der, fast forankret i den tunge muld, stod solidt og sikkert og holdt det fremmede på afstand. Derimod havde de fremmede, sydfrakommende, ikke samme stedlige forankring og tilhørende ø-følelse, hvorfor de ved deres tilstedeværelse ville være i stand til at underminere fundamentet under nordboens karakter. Uden at Gravlund nævnte Darwin med et ord kom det herved til en tankevækkende parallel til Høffdings tidligere nævnte fortolkning af Darwins betragtninger om stammernes udbredelse, hvori det ligeledes var de stærke, højere udviklede stammer som forblev tilknyttet til et geografisk afgrænset område, mens de laverestående stammer var de omvandrende. To forskellige tilgange, der som sådan nåede frem til samme resultat.

Tilknytning til bondesamfundet, stedet og hjemstavnen var altså afgørende for såvel det enkelte individ som det danske folks karakter som helhed. I forlængelse heraf skulle det særligt danske ifølge Gravlund findes i livet på landet, blandt almuen i bondesamfundet, hvor man bedst kunne føle sig hjemme og finde tryghed for alverdens foranderlighed. Dybest set var det her i ens hjemstavn livet skulle leves og tilbringes, og han mente det helt bogstaveligt

---

²³ Thorkild Gravlund, *Dansk bygd*, bd. 3, (København: Woels Forlag, 1930), s. 190-198.

²⁴ Jf. Peter Neerup Buhl, *Thorkild Gravlund - folkets digter*, (Århus: Danskerens Forlag, 1997), s. 16.

når han skrev: "Man egner sig jo ikke til at være andre Steder."²⁵ Det fremmede var i Gravlunds optik, lidt firkantet sagt, altså det der mødte én, når man bevægede sig udenfor hjemstavnen.

6.6. Forholdet til det fremmede

Skulle man finde på at forlade hjemstavnen var Gravlund som sådan principielt på linje med Montesquieu, når han antog, at mødet med det fremmede havde en væsentlig indflydelse på ens karakter. Det gjaldt ikke mindst, hvis man drog uden for landets grænser, hvor man udover mødet med det fremmede også ville få en bevidsthed om verdenshjørnernes kendetegn. Til hver af disse knyttede Gravlund et sæt karakteristika. Vest forbandt han i den sammenhæng med Amerika og de store eventyrer, mens han betegnede syd som frugtbarhedens eventyr. Helt andre billeder forbandt han med de barbariske folk, som var at finde nord og øst for Danmark. Mod nord skulle man eksempelvis tage sig i agt for den vilde svensker, der ikke var sen til at trække kniven, mens man længere østpå kunne møde russeren, der åd spegesild dyppet i tjære. Billederne af disse udanske handlinger kaldte Gravlund for "Barnelærdom", og de skulle altså på ingen måde ses som gode røverhistorier, men snarere anskues som en rygmarvsviden om hvad der karakteriserede steder og alverdens folk udenfor det danske rige. Skulle man bevæge sig uden for hjemstavnen, havde man i disse "barnelærdomsbilleder" en ide om, hvilken slags mennesker man kunne forvente at støde på.

Trods de noget skræmmende fremstillinger behøvede man som dansker imidlertid ikke at frygte for, hvordan det store udland ville tage imod en dansker. Således var Gravlund overbevist om, at bondeslidets nedarvede evner til hver en tid ville blive højt værdsat, hvorfor danskere ville blive hilst velkomne hvor som helst i verden. Mens danskernes tilstedeværelse i udlandet var en ubetinget berigelse for de fremmede samfund, havde de udenlandsfarende danskere imidlertid mere på spil. Efter Gravlunds overbevisning ville de med tiden i det fremmede nemlig miste deres nedarvede evner, medmindre de fandt sammen med andre danskere og genopbyggede et dansk samfund på ny.²⁶ Hvorvidt udvandrerne kunne fastholde bondeslidets nedarvede egenskaber og altså deres danske karakter, var dermed ikke kun et spørgsmål om individets ophav, men også et spørgsmål om at føre en tilværelse i et relativt isoleret dansk hjemstavnsmiljø.

---

²⁵ Thorkild Gravlund, (1919), s. 9.

²⁶ Thorkild Gravlund, (1930), s. 190-198.

Når miljøet var ligeså vigtigt som ophavet skyldes det hensynet til sjælsgrunden, eller hvad han også kaldte det fælles sjælebånd, der som et dybereliggende instinkt bandt det danske folk sammen. Dette bånd og instinkt var samtidig også Gravlunds definition på den danske nationalitet, og i den definition var der som nævnt ikke overensstemmelse mellem nationens og nationalstatens grænser. Ligesom nationalitet ikke var forbundet med opbygningen af nationalstaten, var det heller ikke et nærmere artikuleret begreb eller fænomen – dertil lå det så at sige for dybt i sjælen på det danske folk. I al dets ubevidsthed spillede nationalitet til gengæld en betydelig rolle i forhold til danskernes partnervalg. Når danskerne i den sammenhæng skulle sikre slægtens videreførelse, var deres valg nemlig influeret af nationaliteten som en “folkelig livsnærende Kraft, der ytrer sig i klar Vilje saavel som i uklare Handlinger og Fordomme.”²⁷

Sådanne folkelige fordomme kaldte Gravlund for en “Livsrod”, og de måtte på ingen måde forveksles med de fordomme der måtte bunde i statslige anliggender. Eftersom staten var en ren politisk konstruktion, uden den folkelige autenticitet og kontakt til hjemstavnen, var en fordom baseret på statens interesser at betragte som en falsk fordom. Omvendt forholdt det sig med en folkelig fordom med udspring i en livsrod, idet disse fordomme spillede en vigtig rolle når der skulle vælges partner og i særdeleshed når det i forbindelse med slægtens videreførelse drejede sig om blodsblanding. Ved en blodblanding mellem to folk var det for Gravlund afgørende, at resultatet blev “en smuk, sund, legemlig og aandelig veldannet Slægt.” Til at sikre dette resultat mente han endvidere, at et folk som historisk organisme “gennem Parringsvalg [ville] følge Drifter som øger Slægtens Livskraft og undgaa ubevidst, derfor ved Fordomme, de skadelige Valg.”²⁸

Synspunktet såvel som ordvalget leder unægteligt igen tankerne hen på Darwins ideer omkring den naturlige udvælgelse. I Gravlunds fremstilling blev den nationale identitets afgrænsning fra det fremmede, ikke et udslag af en ide eller konstruktion, men derimod et urinstinkt, der, som en tavs og dybtliggende folkelig drift, sikrede den danske slægt mod blodsblanding med udefrakommende typer. Dette instinkt havde ifølge Gravlund vist sig aldeles nyttigt og frugtbart. Alt imens blodsblanding mellem de forskellige danske typer havde haft en gunstig og positiv indflydelse på den danske slægt, havde han blandt skolebørn set bevist, hvor skadelig blanding med udefrakommende typer kunne være. Her havde han ved selvsyn kunne konstatere, at børn af rene danske typer var de mest udviklingsdygtige, mens krydsninger af danske og udenlandske typer ofte savnede den

---

²⁷ Thorkild Gravlund, (1919), s. 371.

²⁸ Ibid., s. 370 – 371.

psykiske ligevægt og indre harmoni, som den rene danske blandingstype havde.²⁹ Derfor mente Gravlund, at der i blodsblandingen var nødvendigt med en vis mængde ”grundtypisk Stof”, det vil sige oprindeligt dansk blod, hvis ikke den danske nationale stamme skulle uddø.

Hvor udsat stammen var, mente han at kunne se i København, hvor befolkningens mangel på det grundtypiske stof havde bragt københavnernes friske lød og sind i fare.³⁰ Blandt hovedstadens befolkning var der ikke længere overvægt af det oprindelige danske grundelement, hvorfor befolkningen heller ikke besad det vitale modsætningsspil, som bundede i hjemstavnsfølelsen. På den måde var udefrakommende blod ved at udvaske, eller formørke om man vil, københavnernes danske karaktertræk. Dermed fik Gravlund fremstillet det udefrakommende som en evig trussel for underminering af den unikke danske folkekarakter – og den fremstilling gjaldt ikke kun for København, men også for hans generelle opfattelse af forholdet mellem land og by.

Som nationalromantiker og antimaterialist nærrede Gravlund en dyb mistillid til alt, hvad der havde forbindelse til det moderne samfund. I den sammenhæng så han især urbaniseringen og teknificeringen af landbruget, som betydelige trusler for det oprindelige danske folk og dets karaktertræk. Truslerne og deres konsekvenser indkredsede han i bogen *Troldkedlen* fra 1924. Heri skildrer han københavnere som den konservative materialist, der uden nærmere overvejelser tager imod alt udefrakommende lige fra tekniske hjælpemidler til stormagasiner. Konsekvenserne af denne åbenhed er i sidste instans fatal for københavnere og byboens urinstinktive evner, idet forfaldet til og afhængigheden af de udefrakommende tekniske og materielle goder, underminerer byboens evne til selv at igangsætte en udviklingsproces.

Byboens modsætning var næsten selvsagt bonden, der i *Troldkedlen* er fremstillet som både driftig og reformivrig. Modsætningen mellem byboen og bonden var således ikke viljen eller evnen til udvikling, men derimod hvad der lå til grund for udviklingen. Mens byboens udvikling og drivkraft var afhængig af det udefrakommende, var bondens udvikling drevet af hans autenticitet, tilknytning til hjemstaven samt de udfordringer og behov som stedet stillede ham. Ud fra det perspektiv fik Gravlund fremstillet bonden som værende i besiddelse af en indre dynamik, der ville kunne frembringe en udvikling, der var i harmoni med stedets betingelser og lokalsamfundets behov. I modsætning til byboens degenererende udvikling, ville bondesamfundet gennemgå en frugtbar udvikling, så længe den var socialt og mentalt

---

²⁹ Ibid., s. 371.

³⁰ Ibid., s. 372.

forankret i det lokalsamfund den skulle forbedre. Dermed fik han i bogen understreget sin pointe om, at et folk var bedst stillet uden indblanding udefra.³¹

Alle disse elementer, der kendetegnede bondesamfundet, fandt han fraværende i byens og byboernes udviklingsproces. Som et produkt af den moderne samfundsudvikling husede byen både moderne industri, tilflyttere og nye livsformer, hvilket skabte en skærende kontrast til bondesamfundet. Det betød samtidig også, at byen, i Gravlunds optik, ikke kunne blive andet end arnested for den moderne tidsalders vederstyggeligheder som snavs og urenhed i fysisk som psykisk forstand. Urenheden ville med tiden udvande den indre dynamik og udviklingsevne som den oprindelige befolkning i byerne måtte besidde og udviklingsmæssigt ville byen derfor uvilkårligt lede til stagnation. Byen blev dermed symbol på alt det landbosamfundet ikke var – formørkende, urent og stagnerende.

I lighed med Steensby betragtede Gravlund det at være dansk som noget essentielt, der mentalt, sprogligt og kropsligt adskilte danskerne fra andre folkeslag. Ligeledes havde de begge samme forestillinger om, at dette oprindelige danske folk skulle findes i bonden og bondesamfundet, ligesom de ikke betvivlede dets udviklingsevner. Når det gjaldt spørgsmålet om udviklingsmuligheder og overlevelse synes begge, implicit som eksplicit, at have støttet sig til Darwins ideer om ”den bedst egnedes overlevelse”. Hvad der i den sammenhæng forekommer ganske bemærkelsesværdigt ved Steensby og Gravlund er, at de fremhævede den danske urbefolknings fortræffelige kvaliteter og egenskaber, samtidig med at de lod forstå, at selv samme fortræffeligheder ikke i sig selv var ensbetydende med egenskabernes videre overlevelse. I hvert fald var det danske folk ikke bedre egnede, end at de begge fandt bondesamfundets eksistens truet af underminering fra den nye teknologi og migration. For Gravlund var denne trussel endog helt konkret og han gik sågar så langt som til at tale om faren for en ”kulturkrig”.

6.7. Kulturkrigen

Når det kom til forholdene mellem alverdens folkeslag var Gravlund bemærkelsesværdigt nok ganske tæt på de moderne socialdarwinistiske tanker. Mens han som tidligere nævnt antog, at danskere i det fremmede ville blive modtaget med åbne arme for fredeligt og frugtbart at blive en del af de nye omgivelser, forholdt det sig noget anderledes når det gjaldt fremmedes tilstedeværelse i Danmark.

---

³¹ Jf. Cai M. Woel, (1927), s. 89-91.

Udgangspunktet for hans opfattelse af race og folkeslag var, at disse var uden deciderede familiebånd. Racerne skulle betragtes som adskilte og isolerede slægter, der hver især havde arvet et land, en historie samt visse karakterpræg. I forlængelse af den betragtning mente Gravlund heller ikke, at forholdet mellem racerne som udgangspunkt var præget af en fredelig sameksistens. Tværtimod var der tale om en evig kulturkrig og hård livskamp, som også det danske folkefærd havde ført gennem generationer. En vigtig faktor for at overleve kampen var, hvad han noget svævende og uden nærmere definition, kaldte danskernes folkefærd og folkesind. Trods begrebernes uklarhed tillagde han dem stor betydning i racernes kamp, for jo stærkere de kunne fremtræde, jo sundere og kraftigere ville samfundet blive.³² Set i det lys synes det nærliggende at fortolke begreberne folkefærd og folkesind som nært beslægtede med hans opfattelse af nationalitet og folkeånd.

Skulle Gravlund være lidt begrebsligt uklar når han talte om folkesind og folkeånd, så var han til gengæld ganske klar, når han kom ind på nødvendigheden af beskyttelsen af det danske folk og afgrænsning fra det fremmede. En sådan afgrænsning var altafgørende, hvis den danske race skulle forsvare sig og bevare magten over det danske rige, sådan som det havde gjort gennem historien.³³ Det kunne derfor heller ikke komme på tale at acceptere og optage udefrakommende kulturer som en del af det danske samfund. Afvisningen af det udefrakommende var dog ikke ensbetydende med, at fremmede ikke skulle være velkomne. Tværtom slog Gravlund fast, at danskerne skulle vedblive med at være det gæstfrie folk det altid havde været, men samtidig understregede han, at skulle danskerne forblive herre i eget rige, måtte de fremmede nødvendigvis rejse hjem igen. Således var Gravlund ikke overraskende fortalende for en radikal fremmedlovgivning og det var både af hensyn til danskerne og de fremmede, da:

typer af fremmede æt sjældent indbyder til latter, selvom deres færd synes latterlig, og næsten aldrig fattes med lune. Deres virke kan volde begejstring eller had, men deres dybeste væsen, som skulde kalde på lunet, svarer på noget, hvorom det ikke er spurgt.³⁴

Med andre ord ville fremmede på grund af deres væsensforskelle og forskellighed, ved deres blotte tilstedeværelse, skade det gode danske humør og lune. Uanset hvordan danskerne måtte reagere mod de fremmedes tilstedeværelse, så var det som sådan ikke andet end et forsvar drevet af de dybtliggende instinkter – livsrod, folkesjæl og den ”folkelige livsnærende

---

³² Jf. Thorkild Gravlund, ”Folkeracen”, *Den ny tid*, nr. 22, (1920), s. 207-209.

³³ Jf. Peter Neerup Buhl, (1997), s. 62.

³⁴ *Ibid.*, s. 18-19

krafts” klare som uklare vilje og handlinger. Som en del af den evige kulturkrig ville det danske folks modstand mod udefrakommende, ifølge Gravlund, blot være en naturbestemt reaktion på de fremmedes unaturlige tilstedeværelse på dansk grund.

Ud fra den betragtning slog Gravlund endvidere til lyd for, at danskerne ikke skulle lade sig styre af udefrakommende elementer. Heller ikke hvis de beherskede sproget og af den grund skulle påberåbe sig at være danske – sådan som han eksempelvis mente det var tilfældet med jøderne. Hvor danske jøderne end måtte påstå at være, så ændrede det ikke ved, at de var udefrakommende, hvorfor de i sagens natur ville underminere generationers udvikling af den danske folkekarakter. Det var derfor af afgørende betydning, at det danske samfund kunne holde “måde med indført medicin i vort åndsliv og tankeløs folkeopdragen i vort folkeliv.”³⁵

Tankeløs opdragen var blandt andet de humanistiske værdier som højskolebevægelsen hvilede på. Således kolliderede højskolebevægelsens ideologi med Gravlunds romantiske og folkelige idealer i forbindelse med afstemningen om den dansk-tyske grænsedragning i 1920. I grænsespørgsmålet var Gravlund chefideolog for “Dannevirkefolket”, som var betegnelsen for de kræfter, der ønskede Danmark til Ejderen og altså en genetablering af grænsen fra før 1864. Gravlunds engagement i denne sag var ikke baseret på en egentlig indgående viden om grænselandets befolkningssammensætning, men derimod på hans opfattelse af “folkesjælen” og det danske riges grænsedragning. I den optik udgjorde Sydslesvig uomtvisteligt en oprindelig del af det danske rige, og små 60 års tysk herredømme kunne ikke ændre ved, at sydslesvigerne var del af den danske races folkestamme. Med denne “Blut-und-boden”-argumentation stod Gravlund og “Dannevirkefolket” overfor blandt andre højskolebevægelsen, som plæderede for en grænsedragning foretaget ud fra et demokratisk sindelagsprincip.

Med udsigt til en afstemning om grænsedragning ventede Gravlund en hård kamp fra fortalerne for det demokratiske sindelagsprincip. Han frygtede i den forbindelse, at de altovervejende tysktalende sydslesviger ved afstemning ville følge deres sproglige tilknytning til Tyskland, frem for hvad han mente var deres dybtliggende, sjælelige og mere eller mindre underbevidste bånd til Danmark.³⁶ At dette underbevidste bånd, som gjorde at dansktalende jøder ikke skulle betragtes som danskere, kunne gøre tysktalende slesviger til

---

³⁵ Ibid., s. 17

³⁶ Jf. Axel Johnsen, *Dannevirkemænd og Ejderfolk – Den grænsepolitiske opposition i Danmark 1920-1940*, Studiefællesskabet ved Dansk centralbibliotek for Sydslesvig, nr. 49, (2005). Lokaliseret 25.11.2010, http://static.sdu.dk/mediafiles//Files/Om_SDU/Fakulteterne/Humaniora/Phd/afhandlinger/2005/Afhandlinger%2058_johnsen%20pdf.pdf

danskere, hang sammen med Gravlunds inddeling af menneskets bevidsthed. Heri lå folkeånden og "livsroden" i kraft af deres autentiske karakter potentielt i kroppen som en ubevidst og tavs viden. Oven på dette lag lå så blandt andet sproget, som i dets konstruktivistiske natur var mere åbent og modtageligt for foranderlighed. Som følge heraf havde sproget evnen til at sløre det enkelte menneskes adgang og kontakt til de dybere liggende følelser. Oplysningstanken, som højskolebevægelsen stod for, var derfor ikke et ubetinget gode, da man netop via oplysning og sproget kunne få lagt en slags falsk bevidsthed over det enkelte individs bånd til den tavse folkeånd og dens tilhørsforhold. Skulle sydslesvigerne, som Gravlund frygtede det, hævde at føle sig tyske var det blot at betragte som en slags falsk bevidsthed, som blokerede for de dybereliggende danske urinstinkters virke. Således ville sydslesvigerne i kraft af deres tilknytning til stedet og jorden til hver en tid være danskere, og derfor også vedblive med at være fremmedelementer for den tyske race. For Gravlund gik opportuniste og idealisme i den sammenhæng således op i en højere enhed.

Ligesom Steensby søgte også Gravlund efter det autentiske, irreversible og umistelige Danmark i den danske befolkning. Ligeledes benyttede de sig begge af dikotomier som land-by, nord-syd, lys-mørk, indefra-udefra, harmoni-disharmoni, i deres fremstillinger af det danske overfor det fremmede. Endelig tillagde de også den geografiske afsondring en væsentlig betydning i forhold til renheden og autenticiteten i bondesamfundets fysiske og mentale udvikling. At denne udvikling var under pres vakte vel nok størst fortørnelse i Gravlunds sentimentale nationalromantiske sind. For ham skulle det danske idealsamfund findes i tiden før migrationens og mekaniseringens indtog havde bragt verden ud af dens oprindelige orden. I kraft af hans ophøjelse af det traditionelle bondesamfund og hans klare antimaterielle verdensopfattelse, fremstod han umiddelbart som en markant modsætning til Kaj Birket-Smith (1893-1977) og Johs. V. Jensen (1873-1950), der netop tog udgangspunkt i den moderne, industrialiserede verden og dens krav til det moderne menneske.